

- Boehardt, I. en G. Rijlaarsdam
1984 *Reageren op elkaars opstellen; een onderzoek naar de bruikbaarheid van een didactisch beoordelingsinstrument*. Amsterdam: SCO (Project-publicatie 2 van ZWO-project Onderzoek naar effecten van beoordeling door medeleerlingen op aspecten van de stelvaardigheid).
- Cate, Th.J. ten, Th.J.M. Tromp en M.G. Cornwall
1984 *De student als docent*. Utrecht: Het Spectrum (Aula 814).
- Hayes, J.R. en L. Flower
1980 'Identifying the organization of writing-processes'. In: L.W. Gregg en E.R. Steinberg (eds), *Cognitive processes in writing*. Hillsdale (N.J.): Erlbaum.
- Jansen, F. en A. Scheringa
1984 *Doel- en publiekgerichte opstellen; verslag van een literatuurstudie naar kenmerken van doel- en publiekgerichte persuasieve teksten*. Amsterdam: SCO (Project-publicatie 5 van ZWO-project Onderzoek naar effecten van beoordeling door medeleerlingen op aspecten van stelvaardigheid).
- Parreren, C.F. van en J. Peecck
z.j. *Informatie over leren en onderwijzen. Leerpsychologie en onderwijs 1*. Groningen z.j. (3e gewijzigde druk).
Rijlaarsdam, G.
- 1983 *Audience-oriented writing and peer evaluation*. Amsterdam: SCO (Paper presented at the CCC-Conference March 1983; SCO-cahier 19).
- Rijlaarsdam, G.
1984 *Leerlingenrespons: een kansrijke didactiek van het stellen; een verslag van literatuuronderzoek naar de effecten van leerlingenrespons (peer evaluation) op stelvaardigheid*. Amsterdam: SCO.
- Rijlaarsdam, G., W. Groeneweg en T. Weyers
1983 'Een didactiek voor het ontwikkelen van communicatief inzicht: reageren op elkaars opstellen'. *Levende talen 387* (themanummer Communicatief Taalonderwijs), 622-625.
- Rijlaarsdam, G. en H. Westdorp
1984 *Het beoordelen van taalvaardigheid in het onderwijs; Nederlandse onderzoeksresultaten op het gebied van het meten van de schrijf-, spreek-, lees- en luistervaardigheid*. Amsterdam: SCO.
- Sarbin, T.R.
1976 'Cross-age tutoring and social identity'. In: V.L. Allan (ed.), *Children as teachers: theory and research*. New York, 27-40.
- Sarbin, T.R. en V.L. Allan
1968 'Role theory'. In: G. Lindzey en E. Aronson (eds), *Handbook of social psychology; vol. 1*. Reading, 488-567.
- Triesscheijn, B., I. Boehardt en G. Rijlaarsdam
1984 *Wat vind je van mijn opstel? Leerlingen becommentariëren elkaars opstellen; praktijkervaringen van leerlingen en leraren*. Amsterdam: SCO (Project-publicatie 1 van ZWO-project Onderzoek naar effecten van beoordeling door medeleerlingen op aspecten van stelvaardigheid).
- Westdorp, H. en G. Rijlaarsdam
1982 *Onderzoek naar effecten van beoordeling door medeleerlingen op aspecten van de stelvaardigheid*. Amsterdam: SCO.

Hoe kom ik achter mijn bureau; over schrijfangst en uitstelmechanismen

Francis van Soest

1. Inleiding

Sinds twee jaar geef ik schrijfcursussen aan vrouwen. Over het algemeen hoog opgeleide vrouwen met banen of studies aan de universiteit, staffuncties in het welzijnswerk of vergelijkbare functies. Over het algemeen feministische vrouwen. De vrouwen in mijn cursus hebben niet alleen moeite met het formuleren van een probleemstelling, het structureren van de tekst en het schrijven van leesbaar Nederlands, hun problemen liggen vaak nog vroeger in het schrijfproces. Het zijn problemen die zich uitend in eindelijk uistellen eer ze met schrijven beginnen, steeds weer literatuur doorlezen, het huis opruimen, telefoongesprekken plegen die tevoren wel uitgesteld konden worden; zaken die ik wat ongenueanceerd samenvat onder de term *schrijfangst*. Het centrale probleem van deze vrouwen lijkt te zijn: hoe kom ik achter mijn bureau- en hoe blijf ik daar.

Tot nog toe ben ik in geen enkel boek en in geen enkele cursus aandacht voor schrijfangst tegengekomen die verder gaat dan een gratuite opmerking. Toch is er in mijn ogen sprake van een wezenlijk probleem. Daarom heb ik in de loop van mijn cursussen een methode ontwikkeld om te kijken waaruit schrijfangst zoal kan bestaan en hoe cursisten deze kunnen hanteren. Over die methode gaat dit artikel. In concreto betreft het de eerste drie lessen van de cursus *Van schrijfangst tot spelfout*. In deze cursus probeer ik in vijftien lessen vrouwen inzicht te geven in hun schrijfproces, aan de hand van de methode van Linda Flower en wat aanvullingen mijnerzijds. Voor een beschrijving van de methode verwijst ik naar Flowers uitstekende boek *Problem Solving Strategies for Writing*.¹

2. Oorsprong van de cursus

Twee jaar geleden werd ik gevraagd door Vrouwencentrum KENAU te Amsterdam om een cursus zakelijk schrijven te geven. Dit centrum verzorgt weerbaarheidstrainingen voor vrouwen in de ruimste zin van het woord, en ik heb geregeld les gegeven terwijl beneden mij de aikido-training² plaatsvond. Eigenaardige combinatie, weerbaarheid en schrijven? Toch niet: je gedachten op papier kunnen zetten in een voor je publiek begrijpelijke en aanvaardbare vorm is bittere noodzaak als je iets aan anderen wilt meedelen of ideeën uit

wilt dragen; zeker als die (feministische) ideeën niet altijd even goed in de markt liggen. En veel vrouwen hebben moeite met schrijven.³ Dat KENAU mij vroeg voor de cursus was niet zo verwonderlijk. Ik geef al jaren schrijfondericht aan studenten Nederlands in Leiden. Bovendien ben ik al heel lang actief feministe, schrijf veel en heb als redactrice van een feministisch tijdschrift veel vrouwen begeleid bij het schrijven van stukken. Voor mij kwamen feminisme en mijn vak samen.

De cursus is zoals gezegd opgebouwd uit vijftien lessen. In die tijd laat ik de vrouwen een stuk schrijven (een artikel of iets vergelijkbaars) dat een reëel doel heeft: een advies voor hun werk, een stuk voor een tijdschrift, een hoofdstuk van een scriptie. Dat sluit aan bij de behoeften van de cursisten. Ze zijn zo direct gemotiveerd om iets te doen aan de schrijfproblemen, waar ze in hun werk of studie last van hebben (de scriptie komt niet af, het advies voor stadsdeelraad of vakgroepsbestuur kost belachelijk veel moeite, etc.). Hun problemen lopen van een houterige stijl tot een regelrechte schrijfobie.

Ik denk soms dat 'schrijfproblemen' het laatste nog niet ontdekte taboe is. Vrouwen (mensen?) schamen zich ervoor en praten er niet over. Wie weet ben je de enige sufferd. Daarom vind ik het heel belangrijk om met een groep (tien vrouwen is het maximum) te werken. Vrouwen zien dan dat de anderen met hetzelfde probleem kampen. Dat is enerzijds een enorme opluchting en anderzijds aanleiding om elkaar steun te bieden bij het oplossen van de problemen.

Het onderdeel schrijfangst

De eerste drie lessen van de cursus besteed ik expliciet aandacht aan schrijfangst. Mijn doel met de cursus is om vrouwen greep te geven op hun eigen schrijfproces. Door ze een aantal mogelijke strategieën aan te bieden, leren ze beschikken over een arsenaal aan trucs om door schrijfblokkades heen te breken. Daarvoor moeten ze eerst weten hoe hun schrijfproces nu in elkaar zit. Er kan dan grote schoonmaak gehouden worden, zodat de nieuwe trucs niet bij voorbaat gesaboteerd worden door oude, hinderlijke mechanismen.

De eerste keer begin ik met te vertellen dat schrijven een proces is en dat er alle mogelijke mythes rondom dat proces bestaan. U kent ze wel neem ik aan: een goeie schrijver⁴ zet haar stuk in één bevroten sessie op papier; schrijven kost geen tijd (en als dat wel het geval is kun je niet schrijven); schrijven kun je of niet, er is geen sprake van dat je het kunt leren; schrijven is een kwestie van inspiratie; en als laatste: schrijven is leuk. Alleen al het doorprikken van deze mythen, bijvoorbeeld door te vertellen hoe ik zelf schrijf (veel papier en veel herzieningen) werkt opluchtend. Daarna doe ik een paar associatie-oefeningen. Vervolgens moeten vrouwen zelf associëren rond de begrippen 'schrijven' en 'schrijfproces'. Dan schrijven ze op basis van die associaties een stukje met de beginzin: "Als ik een stuk wil/moet schrijven dan . . .", en met de opdracht om te beschrijven hoe ze verder te werk gaan.

Een typisch stukje ziet er als volgt uit:

"Als ik op mijn werk een stuk moet schrijven dan probeer ik er eerst onderuit te komen. En als dat echt niet lukt dan neem ik me voor het deze keer eens goed aan te pakken. Geen nippertjeswerk. Ik begin met alle relevante literatuur te verzamelen en door te lezen. Als dat afgelopen is begint de tijd meestal al te dringen. Toch duurt het nog een hele dag eer ik achter mijn bureau zit. Eerst moet het huis schoon, alle boodschappen gedaan, mijn post in orde gemaakt. En als ik ook de ramen even zou zemen hoefde ik me tijdens het schrijven niet te gemen aan vuile ruiten. Tenslotte is uitstel niet meer mogelijk. Ik ga achter mijn bureau zitten, alle aantekeningen om me heen, vel in de schrijfmachine, en wacht op de inspiratie. De eerste alinea's zijn het ergste. Die blijf ik steeds opnieuw formuleren, doorstrepen, nog's. Dat kan uren duren. Intussen ben ik blij met elk telefoontje dat me afleidt. Daarna gaat het een bladzij of zo redelijk. Tot ik weer vast kom te zitten en in paniek sla. Wat nu? Morgen moet het af. Mijn huisgenoten worden afgesnauwd omdat ze me storen. Ik bel een vriendin op, praat het stuk door en vaak kom ik dan wel weer verder. Ditzelfde proces herhaalt zich nog een keer of drie, en midden in de nacht is het stuk af. Geen tijd meer om het nog te veranderen. Natuurlijk ben ik er niet tevreden over, maar dat kan ook niet anders. Ik had er immers veel te weinig tijd voor.

P.S. Misschien was dat maar goed ook. Als ik meer tijd had zou ik misschien wel toe moeten geven dat ik het gewoon niet kan . . ."

Deze stukjes laat ik in de groep voorlezen, als de schrijver dat wil. Het resultaat is meestal een boel gelach en *herkenning*. Dat is ook precies de bedoeling. Het werkt heel bevrijdend: "Heb jij dat ook? Ik ben dus niet de enige idioot die . . .", etc. Uit de stukjes distilleer ik de problemen die zich voordoen. Deze vallen doorgaans in vier categorieën uiteen:

1. de uitstelmechanismen
2. de eisen die schrijvers aan zichzelf en hun stukken stellen
3. het publiek dat over je schouder meekijkt
4. de stemmen in je hoofd.

De uitstelmechanismen

Vrijwel iedereen kent uitstelmechanismen. De vraag is: gaat het alleen om *smoezen* of ook om het creëren van reële voorwaarden? Een schoon huis, voldoende koffie in huis, minstens twee uur aanengesloten de tijd hebben, het zijn vaak noodzakelijke voorwaarden om te kunnen gaan schrijven. Ik vraag de cursisten om – voor de tweede les – thuis een lijstje te maken van hun noodzakelijke voorwaarden en smoezen. Het lijstje bespreken we en de cursist hangt het als controle boven haar bureau. In de volgende lessen kom ik er geregeld op terug.

Vrouwen zien 'aanloopekeutel' vaak als een gebrek aan discipline. Dat het functioneert als warmlopen voor het eigenlijke schrijven, dat je vaak al nadenkt over de schrijfkus voor je achter je bureau belandt, kortom dat dit ook onderdeel van het schrijfproces uitmaakt, is voor velen een bevrijdende notie.

De eisen die de schrijver aan zichzelf en haar stuk stelt

Voor de tweede les maken de cursisten ook een lijstje van de eisen die ze stellen aan een goed stuk, en aan zichzelf als goede schrijver. Een veel voorkomend lijstje ziet er zo uit:

- een goed stuk is origineel
- het is boeiend/pakkend/vlot geschreven
- het is gedegen (d.w.z. alle relevante literatuur is erin verwerkt)
- het is volledig (d.w.z. de lezers mogen je er niet op kunnen pakken)
- het schrijven ervan mag je geen tijd kosten.

Gewoonlijk noteer ik dit lijstje (door de cursisten zelf aangedragen) op het bord en zeg verder niets. Hoongelach in de groep! Vaak zijn de eisen die de vrouwen stellen aan stukken absurd hoog, toegespit op een wetenschappelijk stuk van het hoogste niveau. Voor een dissertatie zijn deze eisen natuurlijk van toepassing, maar voor een beleidsnota zijn ze overdreven. En voor het maken van een verslag is originaliteit zelfs uit den boze. Ik heb gemerkt dat dit soort eisen schrijvers enerzijds vreselijk ontmoedigt, omdat ze er toch nooit aan kunnen voldoen, maar anderzijds ook als uitvlucht kunnen dienen. Het heeft namelijk geen enkele zin om aan een stuk te beginnen als je tevoren al weet dat je niet aan de eisen kunt voldoen.

Ook dit lijstje met eisen komt boven het bureau te hangen. Vooral bedoeld om later te controleren of je weer aan die eisen moet voldoen van jezelf, ook als het nergens voor nodig is.

Het publiek dat over je schouder meekijkt

Hieronder versta ik al die mensen die eisen stellen aan het stuk dat de schrijver produceert. Niet alleen het werkelijke publiek, maar ook alle mensen en groeperingen waarvan de schrijver vindt dat ze er rekening mee moet houden. Collega's, de 'wetenschap', delen van de vrouwenbeweging die ongetwijfeld commentaar zullen leveren als je je niet aan die eisen houdt, werkgroepsleden die je zullen kunnen beschuldigen van onwetenschappelijkheid, bepaalde autoriteiten op je vakgebied. En zo zijn er nog wel een paar.

Natuurlijk moet een schrijver rekening houden met het publiek waarvoor ze schrijft. In de methode Flower wordt publiekgericht schrijven sterk benadrukt en ik ben het daar roerend mee eens. Maar het is niet de bedoeling dat een schrijver zich al bij voorbaat lam laat leggen door de eisen die al dat publiek aan inhoud en stijl zou kunnen stellen. Veel cursisten hebben een ware publiektribune die al commentaar mag leveren lang voor er ook maar een letter op papier staat.

Ook van dat publiek laat ik een lijstje maken. En leg dan uit dat rekening houden met je publiek prima is, maar dat je eerst jezelf de kans moet geven om je gedachten te ordenen en *jouw* mening te formuleren. In dit stadium heeft een schrijver het recht om zelf haar gedachten op papier te zetten. Straks mogen de critici het resultaat bekijken. Dan kan het stuk altijd nog aangepast en genuanceerd maar dan staat het tenminste in concept op papier. Ik adviseer om al dat opdringerige publiek tijdelijk ergens achter te zetten. Ik gebruik zelf een glazen muur: ik zie ze wel, maar ze kunnen mij niet bereiken. Bomen gooien hoge ogen, evenals kasten. Sommige cursisten zetten hun imaginaire publiek letterlijk de deur uit: wegwezen! Pas als de tekst er staat mag het terugkomen.

Natuurlijk ben je er niet als je je publiek eenmaal geïdentificeerd en achter een boom geplaatst hebt. Het kost schrijvers vaak moeite dat publiek langere tijd op afstand te houden. Daarom komen we er tijdens het schrijven van het stuk telkens op terug en geven de groepsleden elkaar adviezen hoe ze met dat ongewenste publiek om kunnen springen.

De stemmen in je hoofd

Hiermee bedoel ik de 'boodschappen' die een schrijver in haar leven heeft meegeregend en die haar dwars gaan zitten op het moment dat ze zich onzeker voelt over het schrijven van een stuk, of in paniek raakt. Voorbeelden zijn:

- zie je wel dat je het niet kunt
- daar ben jij (als vrouw) veel te stom voor
- jij hebt toch niks te vertellen
- dat heeft een ander toch al honderd keer beter verteld
- je bent niet ècht goed
- laat wetenschappelijk werk nu maar over aan de gestudeerden (favoriet bij vrouwen met een arbeidersklasse-achtergrond).

Stemmen zijn lamleggers bij uitstek. Ze klinken in het hoofd op het moment dat het schrijven niet goed wil lukken. En natuurlijk hebben ze gelijk, dat zit je namelijk net te bewijzen. Je wéét toch niet hoe je verder moet, je kunt je gedachten toch niet systematiseren, je krijgt je ideeën toch niet in begrijpelijk Nederlands geformuleerd. Door naar zo'n stem te luisteren veroordeel je jezelf als persoon volledig in plaats van te kijken wat er werkelijk aan de hand is (namelijk dat je er nog eens een boek bij moet halen, je iemand moet opbellen om je gedachten te ordenen of dat je gewoon even moet stoppen).

Het idee van de stemmen is afkomstig uit de transactionele analyse, een therapievorm die binnen FORT-groepen gehanteerd wordt. FORT-groepen zijn zelfhulp-therapiegroepen die binnen de vrouwenbeweging een tijdlang erg populair waren. Een aantal van mijn cursisten kent de methode. Maar ook aan mensen die er nog nooit van gehoord hebben is het begrip 'stemmen' snel duidelijk te maken. Het gaat haast altijd om heel fundamentele 'boodschappen' uit je opvoeding.

Ik laat de cursisten - alweer - een lijstje maken met hun stemmen en als het lukt moeten ze de bron van die stem achterhalen. Vaak zijn dat ouders, broers (veel minder zussen), onderwijzers, vrienden. Ook wel mensen in de werksituatie. (Af en toe lopen categorie 3 - het publiek - en 4 - de stemmen - door elkaar, maar dat vind ik niet zo erg. Ik zie de categorieën eerder als 'triggers' voor het opsporen van alle mogelijke hindernissen en mechanismen in het schrijfsproces dan als uitputtende wetenschappelijke categorieën.) Uit de lijstjes haal ik een paar voorbeelden en schrijf die op het bord. Dat levert vaak herkenning op. Ik laat vrouwen, indien nodig, hun lijst completeren. Vervolgens vraag ik hen om de belangrijkste stem uit het eigen lijstje te lichten. Aan deze stem moeten ze dan een brief schrijven waarin ze de stem volledig gelijk

geven, met argumenten omkleed. ("Je bent hier veel te stom voor . . . ! Ja, dat klopt, want ik kan niet . . . en als ik het wel kon zou ik . . . maar kijk eens hoe ik zit te klunzen . . .") De brieven laat ik voorlezen door wie dat willen. Lachbuien! Uit de brieven ontstaat de indruk dat de vrouwen zoals ze daar zitten nog niet in staat zijn om tot tien te tellen. Een ongeloflijk gebrek aan zelfvertrouwen. Zo erg als het uit de brieven klinkt kan het toch niet zijn.

Mijn volgende opdracht is dan om een brief te schrijven waarin ze de stem volledig *ongelijk* geven. Opscheppen is daarbij verplicht. Overdrijven over wat je wel kunt. Deze brieven gaan veel minder vlot dan de negatieve versie, maar na een paar regels krijgt men meestal de smaak te pakken. Opscheppen is een therapeutische techniek. Mensen mogen geleitimeerd vertellen waar ze goed in zijn, omdat het toch overdrijving is. Het hoeft niet voor honderd procent te kloppen. Het effect is vaak dat vrouwen zich realiseren dat zeventig procent van wat ze opschrijven wél klopt, dat de stem dus inderdaad flink ongelijk heeft. En dat creëert veel 'ruimte'.

In de discussie achteraf vraag ik de cursisten om voor zichzelf vast te stellen wat nu het reële beeld is als ze de twee brieven naast elkaar leggen. In alle gevallen is dat positiever dan ze zelf dachten. Ook adviseer ik dat ze zichzelf eens een tijdlang de ruimte moeten gunnen om te kijken in hoeverre die stem gelijk heeft. Tot het eind van de cursus bijvoorbeeld. Niet bij voorbaat denken dat de stem gelijk heeft, dan verandert er nooit iets. Een fraaie anecdoten rondom de stemmen is de volgende: één vrouw koos als stem "wie zit er nu te wachten op wat ik te vertellen heb". Ze realiseerde zich in haar 'positieve' brief dat er nogal wat mensen inderdaad zaten te wachten, maar dat ze zelf absoluut geen zin had in de inspanning. In zo'n geval is zo'n stem een heel handige maskering.

Herkenning van je stemmen wil nog niet zeggen dat je ervan af bent. Het zijn ook zelden stemmen die alleen het schrijfproces hinderen. Het is aan de cursisten zelf om iets aan die stemmen te doen. Een schrijfcursus is nu eenmaal geen therapiegroep. (Hoewel ik soms denk dat leren schrijven voor zo'n veertig procent uit therapie bestaat; zeker in vrouwengroepen waar zelfvertrouwen krijgen om iets op papier te zetten en leren voor je mening uit te durven komen een essentiële rol spelen.)⁵ We komen wel steeds op de stemmen terug bij het bespreken van de schrijfvorderingen. Wat helpt is stimulering door de groep ("wat je te vertellen hebt is wél interessant, ik kan dat heel goed gebruiken voor . . .") en het behalen van een eindresultaat in de cursus (het artikel), wat bewijst dat je het wél kunt. Verder is het van belang om paniek te leren zien als een signaal dat je op een probleem bent gestuit dat nader bekeken moet worden en niet als een allesomvattend gevoel van onmacht, wat de stemmen juist oproept.

4. De schrijfangst voorbij

Na de eerste drie bijeenkomsten ga ik door met het schrijven van een stuk

volgens de methode-Flower.⁶ De vier schrijfangstcategoriën komen wel steeds terug in het rondje aan het begin van elke les. Daarin doen allen verslag van hoe het dit keer ging met de opgegeven schrijfpodracht. De vragen zijn: waar heb je geschreven, wanneer, onder welke omstandigheden, en hoe ging het. Dit rondje fungeert tevens als controle op het schrijfproces. Neemt iemand consequent te weinig tijd om te schrijven? Neemt ze de ruimte om te schrijven of mag iedereen haar storen?, etc.

Ik heb door het onderscheiden van de vier bovengenoemde categoriën geprobeerd schrijfangst handen en voeten te geven, gripbaar te maken voor de cursisten. Bij evaluaties van de cursus wordt het onderdeel schrijfangst altijd hogelijk op prijs gesteld, omdat het de vrouwen - naar eigen zeggen - greep geeft op de 'spoken' van het schrijfproces. Men 'heeft daar iets aan'. In één adem wordt daarbij opgemerkt dat het praten met de groep over die schrijfangst minstens evenveel heeft bijgedragen aan het verwerken ervan. Herkenning en wederzijdse steun spelen een grote rol. Persoonlijk vind ik dat schrijfcursussen een stap overslaan als ze niet ingaan op het fenomeen schrijfangst. Het is net als mensen de techniek van zelfverdediging bijbrengen en niet ingaan op het feit dat ze te bang zijn om ooit een dreun uit te delen. Het schrijfproces begint lang vóór het formuleren van de probleemstelling. Je moet eerst achter je bureau komen. En jezelf de kans gunnen om je gedachten op papier te zetten.

5. Alleen voor vrouwengroepen?

Is deze schrijfangstaankpak ook in andere dan vrouwengroepen te gebruiken? Ik denk dat dat heel erg van de groep afhangt. 'Mijn' vrouwen komen vrijwillig, met het vaste voornemen iets aan hun acute schrijfproblemen te doen. Ze zijn niet huiverig voor de persoonsgerichte aanpak - stellen die zelfs op prijs. Ik vind het niet zinvol om studenten die verplichte colleges scriptie- schrijven volgen op dezelfde manier te behandelen. Verplichte aandacht voor eigen schrijfproblemen zal ongetwijfeld verkeerd uitpakken, temeer daar (Leidse) studenten absoluut niet gewend zijn aan een persoonsgerichte benadering. Bij een groep studenten die vrijwillig intekent op een college bij mij, zou ik er weer anders over denken.

Maar dat neemt niet weg dat de schrijfangstcategoriën wel te gebruiken zijn, eventueel in wat algemenere termen gebracht. Want ook veel van mijn 'verplichte' studenten grinniken herkenkend als ik vertel dat je last kunt hebben van uitstelmechanismen (ik ook) en dat ik hinderlijk 'publiek' buiten de deur zet. En sommigen beginnen er de volgende keer voorzichtig zelf over . . .

Noten

1. Linda Flower, *Problem solving strategies for writing*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1981.
2. Aikido is een Oosterse vechtsport.
3. Misschien geldt voor mannen hetzelfde, maar ik heb daar (te) weinig ervaring met om er iets over te kunnen zeggen.
4. Zo zou ik het willen: een 'neutrale' naam voor de handelende persoon, en een geslachtspecifieke verwijzing via het persoonlijk voornaamwoord. En dan niet altijd automatisch "hij" gebruiken ...
5. Ik hoop in een later stadium een artikel te wijden aan schrijfproblemen die specifiek voor vrouwen gelden. Daarover bestaan op dit moment alleen intuïties.
6. Zie noot 1.
7. Met dank aan Mieke Goudt voor samenwerken en -denken.

Schriftelijke taalbeheersing in het technisch wetenschappelijk onderwijs

Jan van der Staak en Egbert Woudstra

1. Inleiding

Sinds 1970 is er onderwijs in de schriftelijke taalbeheersing in het onderwijsprogramma van de Technische Hogeschool Twente opgenomen. Bij de organisatie van dit onderwijs is gekozen voor een opzet die in taalbeheersingskringen wel als technologisch of proceduristisch wordt aangeduid. De uitwerking van een methode volgens dit proceduristisch wordt aangeduid. De handboek *Leren communiceren* (Steehouder et al. 1984). De bedoeling van dit artikel is om te laten zien hoe we in een concreet geval met deze methode werken. Het concreet geval betreft dan de cursus *Schriftelijke communicatie*, bestemd voor derdejaarsstudenten in de technische studierichtingen aan de Technische Hogeschool Twente.

Om een en ander te verduidelijken volgt nu eerst een overzicht van de motieven die in de loop der jaren tot een cursus *Schriftelijke communicatie* hebben geleid. Dan volgt een korte beschrijving van de plaats die Taalbeheersing en expliciet deze cursus in het curriculum inneemt. Vervolgens behandelen we in het kort de uitgangspunten voor de proceduristische aanpak en tenslotte geven we een uiteenzetting over hoe een en ander in de cursus *Schriftelijke communicatie* vorm heeft gekregen.

2. Motieven

In het begin overwogen vaak motieven van *remedial teaching*. Later kwamen er andere motieven bij, zoals die van

- vakinterne communicatie, waarbij het er om ging om onder vakgenoten te kunnen communiceren, bijvoorbeeld bij het schrijven van een afstudeerverslag;
- vakexterne communicatie, waarbij het er om ging met niet-vakgenoten over het vakgebied te kunnen communiceren (hierop ligt nu in het college Schriftelijke Communicatie de nadruk);
- massamediale communicatie, waarbij het er om gaat dat studenten zich binnen de massamedia leren bewegen (nu vooral in het college Wetenschapsjournalistiek);
- kritische evaluatieve communicatie, waarbij het er om gaat dat studenten met enige afstand tot het eigen vakgebied over hun vak leren communiceren.